

- *Про цільову програму наукових досліджень НАН України «Аерокосмічні спостереження довкілля в інтересах сталого розвитку та безпеки як національний сегмент проекту «Горизонт-2020» ERA-PLANET» (доповідач — член-кореспондент НАН України О.П. Федоров)*
- *Сучасні уявлення про контурну структуру водного середовища та нові підходи до моніторингу Чорного і Азовського морів (доповідач — член-кореспондент НАН України Б.Г. Александров)*
- *Про нагородження відзнаками НАН України та Почесними грамотами НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України (доповідач — академік НАН України В.Л. Богданов)*
- *Кадрові та поточні питання*

ІЗ ЗАЛИ ЗАСІДАНЬ ПРЕЗИДІЇ НАН УКРАЇНИ 25 жовтня 2017 року

На засіданні Президії НАН України 25 жовтня 2017 р. члени Президії НАН України та запрошені заслухали наукову доповідь директора Інституту космічних досліджень НАН України та ДКА України члена-кореспондента НАН України **Олега Павловича Федорова** про виконання цільової програми наукових досліджень НАН України «Аерокосмічні спостереження довкілля в інтересах сталого розвитку та безпеки як національний сегмент проекту «Горизонт-2020» ERA-PLANET (ERA-PLANET/UA)» (докладніше див. с. 35).

У доповіді йшлося про те, що спільні плани європейських країн зі створення Глобальної системи систем спостережень за планетою Земля (GEOSS) та розроблення її науково-методичного підґрунтя відповідає сучасним пріоритетам світової спільноти з напрацювання нових інструментів та методів досягнення умов сталого розвитку і збігається з інтересами нашої країни, зокрема у сфері національної безпеки. Програма «Горизонт-2020» визначає європейський внесок у реалізацію десятилітнього плану на 2016—2025 рр. створення системи GEOSS, і значну роль у ньому відіграє проект ERA-PLANET, який об'єднує майже всі країни Європи (близько 40 організацій). Участь українських учених у запланованих роботах є дуже важливою і ґрунтується на попередніх успішних пілотних проектах з моніторингу аграрних ресурсів та стихійних лих. Проект ERA-PLANET має стати революційним проривом в ефективності використання даних космічних і наземних спостережень. Пріоритетним завданням команд науковців є побудова нової методичної бази, яка поєднає цілі та індикатори сталого розвитку з істотними змінними, що характеризують досліджувані геосистеми і одержуватимуться з даних спостережень різної природи. Кінцевою метою проекту є створення інформаційного продукту для використання державними органами управління і міжнародними організаціями.

Доповідь члена-кореспондента НАН України Олега Павловича Федорова

Пріоритетними напрямками проекту ERA-PLANET є проблематика «розумних міст» і життєздатних громад; ефективне використання ресурсів; застосування глобальних систем спостереження за стійкими токсичними забруднювачами, гармонізація засобів моніторингу та моделювання системи атмосфера—океан—земля, оцінка реакції екосистем на регіональну та глобальну динаміку викидів, підтримка впровадження політичних рішень. У рамках цих напрямів українські фахівці вирішуватимуть низку завдань, серед яких розроблення методів і технологій комплексного використання аерокосмічних даних і даних наземних спостережень у системі моніторингу природних ресурсів; визначення переліку індикаторів та істотних змінних моніторингу природних ресурсів; розроблення і впровадження технологій аналізу та прогнозування виникнення екстремальних природних і техногенних явищ.

Конкретизація завдань для кожної команди науковців передбачена на запланованих міжнародних семінарах; період виконання першої фази проекту — до 2020 р. із продовженням до 2025 р. Організація робіт передбачає спільне фінансування з боку національних інституцій та з боку програми «Горизонт-2020».

Одним зі шляхів забезпечення внеску НАН України у фінансування досліджень за проєк-

том може стати запровадження та реалізація цільової програми наукових досліджень НАН України. Виконання заходів програми дозволить виробити науково-методичне підґрунтя для побудови європейського сегмента системи GEOSS та її української складової; розробити інформаційні технології на основі даних супутникових спостережень для вирішення низки актуальних проблем у контексті досягнення цілей сталого розвитку; впровадити європейські стандарти у технології оброблення, архівації та комплексного використання моніторингових даних різної природи; визначити індикатори досягнення цілей сталого розвитку та методики їх застосування для узгодженої оцінки рівня наближення до вимог сталого розвитку; виробити практичні рекомендації для космічної галузі щодо створення національної супутникової системи спостереження і наземного інформаційного комплексу; впровадити у галузевих інформаційних системах результати спільних пілотних проєктів за замовленнями зацікавлених органів державної влади та інших інституцій.

В обговоренні доповіді взяли участь академік НАН України Б.Є. Патон, директор Державної установи «Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України» доктор технічних наук М.О. Попов, завідувач відділу Інституту біохімії ім. О.В. Палладіна НАН України доктор біологічних наук Т.О. Борисова, академік-секретар Відділення інформатики НАН України, директор Інституту програмних систем НАН України академік НАН України П.І. Андон.

Президія НАН України відзначила важливість участі у створенні європейського дослідницького простору в галузі космічних інформаційних систем. Зокрема, два роки тому введено в дію першу чергу системи глобального агромоніторингу, в якій використовуються розроблені науковцями Академії методи геопросторового аналізу ризиків надзвичайних ситуацій. Зараз виконується лише 23 проєкти програми ЄС «Горизонт-2020», що неприпустимо мало, оскільки становить третину від усіх проєктів, у яких бере участь Україна, тоді як у

попередній РП7 частка академічних установ-виконавців дорівнювала половині.

Президія НАН України нагадала, що з 1 вересня цього року набула чинності у повному обсязі Угода про асоціацію між Україною та ЄС, і запропонована нова цільова програма наукових досліджень НАН України сприятиме процесу євроінтеграції України у сфері безпеки та екологічного моніторингу. Було затверджено концепцію, Положення про наукову раду та її склад Цільової програми наукових досліджень НАН України «Аерокосмічні спостереження довкілля в інтересах сталого розвитку та безпеки як національний сегмент проекту «Горизонт-2020» ERA-PLANET» (ERA-PLANET-UA) на 2018–2020 роки.

* * *

Далі учасники засідання заслухали і обговорили наукову доповідь директора Державної установи «Інститут морської біології НАН України» члена-кореспондента НАН України **Бориса Георгійовича Александрова** про сучасні уявлення про контурну структуру водного середовища та нові підходи до моніторингу Чорного і Азовського морів (докладніше див. с. 42).

У доповіді наголошувалося, що в Інституті морської біології НАН України проводяться важливі фундаментальні та прикладні гідробіологічні дослідження, в результаті яких уперше наведено кількісний доказ просторового розподілу життя в морі, надано практичні рекомендації щодо ефективного контролю за станом водного середовища й використанням біологічного потенціалу Чорного та Азовського морів. Ці дослідження суттєво уточнюють ідеї академіка В.І. Вернадського про згущення життя на межах поверхнях водного середовища.

Крім того, оцінено біологічне різноманіття, середню чисельність і біомасу угруповань водних організмів Чорного та Азовського морів, здійснено ранжирування продуктивності цих угруповань. Показано, що максимального розвитку життя в морі досягає на поверхні кам'янистої літоралі та в зоні трансформації річкової води в море. Вперше отримано рів-

Доповідь члена-кореспондента НАН України Бориса Георгійовича Александрова

няння, які дозволяють прогнозувати кормову базу риб залежно від об'єму річкового стоку за попередній проміжок часу, а також температури води на дні та морській поверхні. Встановлено визначальну роль обростання твердих субстратів у самоочищенні морської води та відтворенні біологічного різноманіття водних екосистем.

Уперше оцінено швидкість деструкції органічної речовини штормових викидів рослинного і тваринного походження, показано, що процеси деструкції органічної речовини на піщаному узбережжі відбуваються значно швидше, ніж на кам'янистому.

Розроблено оригінальну методологію визначення екологічної цінності морських охоронних територій з урахуванням європейських стандартів екологічних статус-класів. Надано практичні рекомендації та обґрунтування щодо створення нових природоохоронних територій та розширення вже наявних об'єктів. Визначено, що загальна площа морських охоронних акваторій України становить 6 090 км², або 11 % площі її територіальних вод і 82 % всіх природоохоронних акваторій шельфу Чорного моря.

Науково обґрунтовано межі прибережних морських і перехідних вод України відповідно до вимог Водної рамкової директиви ЄС.

У рамках проекту EMBLAS підготовлено визначник видів-індикаторів антропогенного

впливу, що мають назву «екологічні дозорні», розроблено та перекладено 5 мовами ігровий додаток до мобільних телефонів «Книга порятунку Чорного моря» з метою залучення молоді та інших верств населення до екологічного моніторингу.

За розроблення наукових основ та методів біоіндикації та біомоніторингу стану і змін природних екосистем України науковців Інституту відзначено Державною премією України в галузі науки і техніки за 2013 р.

В обговоренні доповіді взяли участь академік НАН України Б.Є. Патон, радник при дирекції Інституту морської біології НАН України академік НАН України Ю.П. Зайцев, начальник відділу міжнародної співпраці Міністерства екології та природних ресурсів України В.Г. Марушевський, академік-секретар Відділення загальної біології НАН України, директор Інституту фізіології рослин і генетики НАН України академік НАН України В.В. Моргун, голова Південного наукового центру НАН України та МОН України, директор Фізико-хімічного інституту ім. О.В. Богатського НАН України академік НАН України С.А. Андронаті.

Президія НАН України відзначила вагомими результатами фундаментальних досліджень науковців Інституту в галузі біології моря, отримання нових знань про організацію життя у водному середовищі, а також важливість низки прикладних розробок. Водночас було зауважено, що Відділенню загальної біології НАН України слід зосередитися насамперед на найперспективніших напрямках подальшого розвитку цих досліджень. Необхідно також шукати шляхи для координації і налагодження спільних комплексних досліджень з академічними установами та вищими навчальними закладами.

* * *

Члени Президії НАН України розглянули також низку поточних питань:

- заслухали інформацію про хід підготовки та видання рекламного каталогу «Перспективні науково-технічні розробки НАН України»;

- запропонували призначити керівником та головою Наукової ради Цільової комплексної міждисциплінарної програми наукових досліджень НАН України з розробки наукових засад раціонального використання природно-ресурсного потенціалу та сталого розвитку на 2015—2019 рр. заступника академіка-секретаря Відділення загальної біології НАН України, директора Державної установи «Інститут еволюційної екології НАН України» академіка НАН України В.Г. Радченка;

- погодили зміни до розподілу обов'язків між членами Президії НАН України;

- підтримали розроблені проекти навчальних програм з фізики та астрономії для 10—11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, а також постановили рекомендувати Міністерству освіти і науки України затвердити розроблені програми і впровадити їх у загальноосвітніх навчальних закладах.

* * *

Крім того, Президія НАН України ухвалила низку організаційних і кадрових рішень.

Затверджено:

- кандидата юридичних наук **Нагребельного Володимира Петровича** на посаді заступника директора з наукової роботи Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.

Відзнакою НАН України «За професійні здобутки» нагороджено:

- директора регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у місті Львові кандидата економічних наук **Волошина Володимира Івановича** за багатолітню плідну високопрофесійну працю, вагомий особистий внесок у дослідження питань підвищення ефективності управління національною безпекою, зміцнення обороноздатності держави та стратегічних пріоритетів розвитку України.

Подякою НАН України відзначено:

- старшого наукового співробітника Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського кандидата історичних наук **Захарову Наталію Борисівну** за багатолітню високопрофесійну плідну працю, вагомий особистий внесок у розвиток культурно-просвітницького напрямку діяльності бібліотеки та значні творчі здобутки у галузі бібліотекознавства;

- співробітників Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» — старшого наукового співробітника, кандидата історичних наук **Бессонову Марину Миколаївну**; заступника директора з науково-організаційної роботи та загальних питань, кандидата економічних наук **Богдановича Івана Іва-**

новича; старшого наукового співробітника, кандидата історичних наук **Лакішика Дмитра Михайловича**; провідного наукового співробітника, кандидата політичних наук **Розумюка Володимира Михайловича**; наукового співробітника, кандидата політичних наук **Стельмах Вікторію Олександрівну**; завідувача відділу, кандидата історичних наук **Толстова Сергія Валеріановича**; провідного наукового співробітника, кандидата філософських наук **Шморгуна Олександра Олександровича** — за багатолітню плідну високопрофесійну працю, вагомий внесок у розвиток фундаментальних і прикладних наукових досліджень історичних зв'язків України з країнами і народами світу, розроблення стратегії її інтеграції у світове співтовариство та з нагоди 25-річчя установи.

Почесною грамотою Президії НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України нагороджено:

- провідного наукового співробітника Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України доктора юридичних наук, професора **Ющика Олексія Івановича** за багатолітню плідну працю вченого, педагога і державного діяча та вагомий особистий внесок у наукове дослідження питань розвитку законодавства України;
- провідного наукового співробітника Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології

ім. Р.Є. Кавецького НАН України доктора медичних наук, професора **Поліщук Людмилу Захарівну** за багатолітню плідну працю вченого, лікаря і педагога та вагомий особистий внесок у збагачення вітчизняної онкологічної науки і практичної медицини значними творчими здобутками;

- трудовий колектив Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» та окремих співробітників — завідувача відділу, кандидата історичних наук **Бульвінського Андрія Григоровича**; головного наукового співробітника, доктора технічних наук **Васильєва Олександра Аркадійовича**; завідувача відділу, доктора політичних наук **Зернецьку Ольгу Василівну**; головного наукового співробітника, доктора історичних наук **Потехіна Олександра Володимировича**; головного наукового співробітника, доктора історичних наук **Ткаченка Василя Миколайовича**; завідувача відділу, кандидата історичних наук **Шведа В'ячеслава Олександровича** — за багатолітню плідну високопрофесійну працю, вагомий внесок у розвиток фундаментальних і прикладних наукових досліджень історичних зв'язків України з країнами і народами світу, розроблення стратегії її інтеграції у світове співтовариство та з нагоди 25-річчя установи.

*За матеріалами засідання
підготувала О.О. МЕЛЕЖИК*